

การเคลื่อนไหวทางสังคมในบริบทของสังคมไทย

Social Movement in Thai Social Context

เพ็ชรรัตน์ ไสยสมบัติ*

Petcharat Saisombut

บทคัดย่อ

ประเทศไทยได้มีการรวมตัวเพื่อเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องสิทธิต่างๆ มาเป็นเวลายาวนานแล้ว โดยการเคลื่อนไหวทางสังคมส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากการต่อสู้เรียกร้องทางการเมือง การรวมตัวของกลุ่มนักศึกษาเพื่อขับไล่อำนาจเผด็จการ และมีวิวัฒนาการเรื่อยมาจนถึงการเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ตลอดจนการรวมตัวของกลุ่มการเมืองที่ต้องการรักษาผลประโยชน์ของพวกเขาเอง โดยมีการอ้างถึงสิทธิในการชุมนุมเรียกร้องต่างๆ บนพื้นฐานของรัฐธรรมนูญ แต่ทว่าเมื่อมองผ่านประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนไหวทางสังคมแล้ว การเคลื่อนไหวทางสังคมของประเทศไทยมีความแตกต่างจากต่างประเทศเป็นอย่างมาก เนื่องจากต่างประเทศเป็นการเคลื่อนไหวซึ่งเป็นขบวนการทางสังคมมากกว่าที่จะเป็นขบวนการทางการเมือง เพราะให้ความสนใจในเรื่องค่านิยมและวิถีชีวิตหรือเรื่องเชิงวัฒนธรรมมากกว่าและไม่ได้มุ่งที่จะเข้าไปมีส่วนในอำนาจรัฐหรือครองอำนาจรัฐเหมือนเช่นการเคลื่อนไหวในประเทศไทย ซึ่งนับวันจะมีผลกระทบที่รุนแรงมากยิ่งขึ้นจนกลายเป็นความแตกแยกของสังคมอันยากที่จะเยียวยาให้เกิดความปรองดองได้

คำสำคัญ : การเคลื่อนไหวทางสังคม บริบทของสังคมไทย สิทธิทางการเมือง

Abstract

Thailand has long been involved in social movement for the battle to claim many rights. Most of the social movements were based on the struggle of political rights and the rising up of student groups to oust the dictator. There has been evolved for the call to recognize the rights of communities in resource management and environment in community. The struggle of political groups and interest groups to protect their political interests was also emerged by claiming that they have the rights under the Thai Constitution. In retrospect to the history of social movement, however, the Thai social movement is totally different from that of the western countries. In western countries, social movement has been focused on social value, culture, and human rights, but not on political rights and the domination or control over state power like in Thailand, which now its aftermath is so severe and becomes the cleavage of the society which is difficult for reconciliation.

Keywords: Social Movement Thai Social Context Political Rights

* อาจารย์ ดร. ภาคีวิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สุขุมวิท 23 แขวงวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

บทนำ

การเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทยถือว่าเติบโตอย่างรวดเร็วนับจากการรวมตัวเรียกร้องของขับไล่รัฐบาลของกลุ่มนักศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2516 เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2535 จนเกิดการเคลื่อนไหวผลักดันให้แก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ซึ่งมีบทบัญญัติเรื่องการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองและการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้นโดยผ่านทางตัวแทนของตนเอง และยังมิบัญญัติให้สิทธิแก่ประชาชนในการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ จนเกิดกระแสการเคลื่อนไหวตรวจสอบขององค์การที่ไม่แสวงหากำไร (NGOs) ในการตรวจสอบการทำงานของนัก การเมืองที่มีแนวโน้มและพฤติกรรมที่จะทุจริตคอร์รัปชัน และการรับรองสิทธิชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชน การเคลื่อนไหวนี้มีวิวัฒนาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเมือง

นอกจากนั้นการที่ระบบราชการขาดประสิทธิภาพ ระบบเศรษฐกิจอยู่ในความครอบงำของกลุ่มนายทุนซึ่งเป็นคนส่วนน้อยของประเทศ และระบบการเมืองซึ่งเป็นระบบประชาธิปไตยผ่านการเลือกตั้งนั้นอยู่ภายใต้กลุ่มคนบางกลุ่มซึ่งผูกขาดการเป็นตัวแทนของประชาชนไว้ให้กับตนเองและเครือข่ายที่เป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร จนทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันและขาดเสถียรภาพ ปัญหาเหล่านี้ทำให้ประชาชนในประเทศเกิดความรู้สึกต่อต้านจนทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ ในสังคมไทยนั้น เมื่อพิจารณาบริบทของสังคมไทยซึ่งมีความแตกแยกทางความคิดเช่นนี้ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอประวัติ ทิศทาง และแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบัน

กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในต่างประเทศ

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการบางอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นหมู่ (Collective Action) โดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการรวมตัวที่เหมือนกัน มีการกำหนดยุทธศาสตร์และวางแผนในการเคลื่อนไหวร่วมกัน (ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคณะ. 2545: 26-28) อย่างไรก็ตาม รูปแบบของการเคลื่อนไหวทางสังคมปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก แต่เดิมมิติของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมตั้งอยู่บนพื้นฐานของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งซึ่งมีความแตกต่างหรือขัดแย้งกันทางผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจตามความสัมพันธ์ทางการผลิตและวิธีการผลิตซึ่งได้แบ่งชนชั้นทางสังคมออกเป็นเจ้าที่ดิน นายทุนอุตสาหกรรมและชนชั้นกรรมาชีพตามแนวคิดทฤษฎีของมาร์กซิสต์ และมีวิวัฒนาการเรื่อยมาตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม และต่อมาได้พัฒนาไปสู่ความขัดแย้งที่ดำรงอยู่บนมิติอื่นๆ จนเกิดรูปแบบหรือปรากฏการณ์ทางสังคมใหม่ๆ โดยเรื่องที่มีการเรียกร้องหรือเคลื่อนไหวนี้ได้จำกัดอยู่เพียงผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเหมือนในอดีตเท่านั้น แต่เป็นการเคลื่อนไหวของหลากหลายชนชั้นและอาชีพ

เริ่มตั้งแต่ต้นคริสต์ทศวรรษที่ 1970s เป็นต้นมา มีขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องของประชาชนเกิดขึ้นมากมายในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าในซีกโลกตะวันตก เช่น การเดินขบวนต่อต้านนโยบายของรัฐบาล ขบวนการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ ขบวนการสันติภาพ ขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขบวนการสิทธิมนุษยชน ขบวนการเรียกร้องสิทธิต่างๆ เช่น ขบวนการสิทธิสตรี ขบวนการอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (เกย์หรือเลสเบี้ยน) และขบวนการสิทธิของชนพื้นเมืองดั้งเดิม เป็นต้น (Donatella Della Porta and Mario Diani, 1999: 11; ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. 2542: 63-65) ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการต่อสู้ที่เชื่อมโยงกับบทบาทหญิงชาย เชื้อชาติ สีผิว

ศาสนา และวัฒนธรรม คุณภาพชีวิต และสิทธิในการปกป้องรูปแบบและวิถีการดำเนินชีวิต และมักเป็นการต่อสู้ของชนชั้นกลางทั้งสิ้น

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) ที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ นั้น มีประวัติการก่อตัวที่แตกต่างกัน เช่น ในยุโรปตะวันตกขบวนการประชาธิปไตยจะแตกต่างจากสหรัฐอเมริกา เพราะยุโรปได้ผ่านกระบวนการสังคมประชาธิปไตย พัฒนาการของรัฐสวัสดิการและสหภาพแรงงานที่เข้มแข็ง ขณะที่สหรัฐอเมริกาไม่ได้มีประวัติของกระบวนการสังคมประชาธิปไตย และสหภาพแรงงานไม่ได้มีความสำคัญในการเข้าไปมีส่วนกับรัฐบาลในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจนัก สำหรับลาตินอเมริกาขบวนการเคลื่อนไหวมีลักษณะที่ผสมผสานกันคือมีทั้งการเรียกร้องเพื่อสิทธิของตนเอง เช่น สิทธิมนุษยชน สิทธิเรื่องที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นเรื่องของชนชั้นเดียว มีการต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การมีส่วนร่วมทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงนโยบายและกฎหมาย และยังมีขบวนการสิทธิสตรี เกย์หรือเลสเบียน ขบวนการสิ่งแวดล้อม เหมือนที่ยุโรปอีกด้วย จะเห็นได้ว่าการเรียกร้องในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนามุ่งเน้นที่แตกต่างกันคือประเทศที่พัฒนาแล้วได้ก้าวข้ามสิทธิขั้นพื้นฐานไปแล้ว แต่ประเทศที่กำลังพัฒนานั้นประเด็นที่เรียกร้องมีทั้งเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานและเรื่องอื่นๆ เช่น เรื่องที่ประชาชนต่อต้านวิกฤติการณ์ที่ชีวิตของชุมชนท้องถิ่นถูกรุกรานจากกระแสโลกาภิวัตน์ หรือการทำโครงการใดๆ ที่ภาครัฐและนายทุน ร่วมมือกันซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยรัฐเข้าไปใช้อำนาจควบคุมขบวนการทางสังคม และการเคลื่อนไหวส่วนหนึ่งก็มาจากการที่ระบบการเมืองภายในประเทศล้มเหลวเพราะมีระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่ผ่านการเลือกตั้งและการเชื่อมต่อกับการแข่งขันผ่านพรรคการเมือง แต่การเลือกตั้งนั้นก็ไม่ได้ตัวแทนที่สามารถแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้ แต่กลับเป็นการหาประโยชน์ให้กับตัวเองและกลุ่มตามแนวคิดทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Groups)

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ในประเทศตะวันตกมีลักษณะสำคัญๆ กล่าวคือ (1) เป็นขบวนการทางสังคมมากกว่าที่จะเป็นขบวนการทางการเมืองเพราะให้ความสนใจในเรื่องค่านิยมและวิถีชีวิตหรือเรื่องเชิงวัฒนธรรมมากกว่าและไม่ได้มุ่งที่จะเข้าไปมีส่วนในอำนาจรัฐหรือครองอำนาจรัฐ (2) มีลักษณะการทำกิจกรรมและลักษณะอุดมการณ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic) เป็นหลัก (3) มีความพยายามที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งโดยการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและโดยการพัฒนาวิถีชีวิตขึ้นมาเป็นทางเลือก หรือเป็นการสร้างสรรค์วิถีชีวิตใหม่โดยการท้าทายค่านิยมแบบเดิมๆ (พุทธอิสาน ชุมพล, 2546: 337-339) (4) เป็นขบวนการที่ไม่ได้เคลื่อนไหวบนฐานของชนชั้นใดเพียงชั้นเดียวอย่างขบวนการเคลื่อนไหวในอดีต (5) เรื่องที่เคลื่อนไหวเรียกร้องของขบวนการเหล่านี้มิใช่เรื่องแคบๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะของกลุ่มตามแนวคิดทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์ และ (6) ไม่ได้เรียกร้องผ่านกลไกทางการเมืองที่มีอยู่หรือผ่านสถาบันการเมือง เช่น พรรคการเมืองหรือนักการเมืองและมีได้หวังพึ่งกลไกของรัฐ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542: 63-65)

อย่างไรก็ดี ภายหลังจากการล่มสลายของลัทธิคอมมิวนิสต์ การปกครองระบอบประชาธิปไตยได้แผ่คลุมอีกหลายประเทศ การเรียกร้องเพื่อใช้สิทธิตามระบอบประชาธิปไตยได้เป็นที่นิยมมากขึ้น เนื่องจากประชาชนในประเทศมีการศึกษาสูงขึ้น จึงต้องการปลดแอกตัวเองจากการถูกครอบงำทางความคิดและจากชนชั้นปกครองประเทศ โดยกระแสประชาธิปไตยที่ขยายตัวมากขึ้นจะกระตุ้นให้ประชาชนในแต่ละสังคมมีความต้องการที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในสัดส่วนที่มากขึ้นตามไปด้วย

การเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทย

การเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทยมีการเคลื่อนไหวที่หลากหลาย ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้สังคมทั้งเมืองและชนบทเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับหลังยุคสงครามเย็นสิ้นสุดลง การปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมได้ลดลงไปได้อย่างรวดเร็วในหลายประเทศ การปกครองระบอบประชาธิปไตยทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากยิ่งขึ้นในประเทศไทย เพราะประชาชนสามารถแสดงออกทางการเมืองได้ นอกจากนั้น การที่ระบบเศรษฐกิจได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วการมีระบบเศรษฐกิจแบบเสรี มีการเข้ามาของกลุ่มนายทุนต่างชาติ และธุรกิจข้ามชาติ มีการย้ายถิ่นฐานของแรงงาน มีการแข่งขันชิงทรัพยากร จึงเป็นผลทำให้เกิดความขัดแย้งของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ มากยิ่งขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมมากขึ้น

ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทยมีความหลากหลายเช่นเดียวกับประเทศลาตินอเมริกา กล่าวคือ มีทั้งรูปแบบของชนกลุ่มน้อย เช่น ชาวเขาผู้ไร้สัญชาติ กลุ่มชาวนา ชาวดอนและชาวประมง ซึ่งเรียกร่องผลประโยชน์ในเรื่องของราคาผลผลิตของกลุ่ม กลุ่มบุคคลที่เรียกร่องสิทธิในที่ดินทำกินหรือที่อยู่อาศัยหรือสิทธิความเป็นพลเมืองไทย เป็นต้น การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร่องสิทธิต่างๆ ของสังคมไทยนี้ได้พัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ จนประชาชนแทบทุกกลุ่มอาชีพหากเกิดความคับข้องใจในเรื่องใด ก็มักจะรวมตัวเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร่องสิทธิของตนเองหรือต่อต้านสิ่งที่ตนเองสูญเสียประโยชน์ และมักเป็นการกระทำหรือปรากฏการณ์ที่เลียนแบบทางสังคม เช่น การรวมตัวของกลุ่มคนพิการทางสายตาเรื่องส่วนแบ่งในโควตาสลากกินแบ่งรัฐบาล กลุ่มผู้ใช้แรงงานสตรีที่ถูกเลิกจ้าง กลุ่มต่อต้านการสร้างเขื่อนปากมูล กลุ่มสหภาพการรถไฟแห่งประเทศไทยที่นัดหยุดงานประท้วงเมื่อสูญเสียสิทธิประโยชน์ หรือกลุ่มผู้ขับขีแท็กซี่ซึ่งเรียกร่องมิให้ปรับราคาเชื้อเพลิง เป็นต้น

สำหรับการเคลื่อนไหวทางการเมืองนั้น การที่ประเทศไทยไม่เคยเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจมาก่อน จึงไม่เคยผ่านประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อต่อต้านลัทธิการปกครองเจกเช่นประเทศอื่นๆ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อปี พ.ศ. 2475 นั้น เป็นการริเริ่มเปลี่ยนแปลงโดยกลุ่มชนชั้นนำของประเทศ (Elite) เป็นหลัก ไม่ใช่จากประชาชน หรือแม้กระทั่งการเลือกตั้ง การจัดตั้งพรรคการเมืองและการรวมตัวกันจัดตั้งรัฐบาลเพื่อบริหารประเทศนั้นก็เป็นกรรวม ตัวของกลุ่มชนชั้นนำ (Elite) กลุ่มผลักดันทางการเมือง (Pressure Groups) และกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Groups) เป็นหลัก กลุ่มคนเหล่านี้จึงมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจทางการเมืองและการกำหนดนโยบายของประเทศ

ซึ่งจากการที่ถูกชนชั้นนำของประเทศครอบงำโดยผ่านกระบวนการปกครองระบอบประชาธิปไตยผ่านการเลือกตั้งโดยการซื้อสิทธิขายเสียงและเกิดกระบวนการทุจริตคอร์รัปชันในทุกแวดวงทั้งการเมืองและข้าราชการประจำนั้น ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของชนชั้นกลางขึ้นมาเพื่อเรียกร่องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญหรือต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน ด้วยเห็นว่านักการเมืองไม่ได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนอย่างจริงจัง และข้าราชการประจำก็ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ให้บริการประชาชน แต่กลับทำงานเพื่อประโยชน์ของตนเองและสนองความต้องการของนักการเมืองเป็นหลักและมีบทบาทคล้ายกับชนชั้นปกครองในยุโรปในอดีต การเคลื่อนไหวของชนชั้นกลางนี้จึงเกิดขึ้นเป็นวงกว้างจากผู้คนที่ไม่ได้มีพื้นฐานทางสังคมที่เหมือนกัน แต่ทั้งหมดนี้มารวมตัวกันเนื่อง จากมีความรู้สึกนึกคิดร่วมกัน การเคลื่อนไหวของชนชั้นกลางนี้ส่วนหนึ่งได้พัฒนามาเป็นรูปแบบขององค์กรอิสระ (NGOs) ซึ่ง NGOs นี้มีข้อได้เปรียบคือเป็นองค์กรที่สมาชิกมีการศึกษาดี มีความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและรวบรวมข้อมูลข่าวสารเพื่อเผยแพร่ให้แก่ประชาชนได้ง่าย เพราะมีเครือข่ายทางสังคมและสื่อมวลชน และที่น่าสนใจคือ ในยุคหลังๆ

นี้ NGOs ได้มีกลุ่มบุคคลซึ่งมาจากหลากหลายของประชาชนในชนบทได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น เข้ามารวมกันเพื่อเคลื่อนไหวต่อสู้กับสิ่งที่ตนเองเห็นว่าไม่ถูกต้อง และเกิดจากการเอาใจเขามาใส่ใจเราเปรียบของกลุ่มนายทุน หรือเกิดจากความเพิกเฉยละเลยของเจ้าหน้าที่ของรัฐ

สำหรับกรณีเคลื่อนไหวของคนอีกกลุ่มหนึ่งของสังคมหรือที่เรียกว่า “รากหญ้า” นั้น พรรคไทยรักไทยหรือพรรคเพื่อไทยในปัจจุบัน โดยอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร เป็นผู้วางฐานกำลังสำคัญของการเคลื่อนไหวในระดับรากหญ้า ได้เริ่มสร้างความสัมพันธ์กับชนชั้นล่างโดยผ่านนโยบายสวัสดิการสังคมหรือนโยบายประชานิยม เช่น นโยบาย 30 บาท รักษาทุกโรค นโยบายกองทุนหมู่บ้าน นโยบาย พืชชำระหนี้ให้เกษตรกร ฯลฯ เพื่อเรียกเสียงสนับสนุนจากชนชั้นล่างโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งได้รับประโยชน์จากนโยบายเหล่านี้โดยตรง ผลของการเลือกใช้ยุทธศาสตร์นี้ทำให้อาณาเขตรากหญ้าเป็นฐานเสียงสำคัญของพรรคไทยรักไทย ซึ่งสามารถครองใจประชาชนรากหญ้าได้อย่างยาวนาน การที่พรรคไทยรักไทยซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นนักธุรกิจหรือนายทุนของจังหวัดต่างๆ มีความเข้มแข็งเช่นนี้ ทำให้ผลการเลือกตั้งทุกครั้งที่ผ่านมาในระบอบหลัง พรรคไทยรักไทยมักได้รับการเลือกตั้งด้วยจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ท่วมท้นเสมอ จนเกิดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันตามมา เป็นผลให้ฝ่ายต่อต้านไม่สามารถตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้เพราะการดำเนินการตามระบบรัฐสภาได้ถูกครอบงำโดยรัฐบาลซึ่งมีเสียงข้างมากเป็นหลัก ฉะนั้น “การเมืองบนท้องถนน” จึงเกิดขึ้นและแพร่ขยายเป็นวงกว้าง เป็นผลให้องค์กรภาคประชาชนและ NGOs รวมตัวกันจัดตั้งเป็น “ขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” เพื่อเป็นแนวร่วมกันต่อต้านรัฐบาลทักษิณ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์รัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 และนำมาซึ่งการแก้ไขรัฐธรรมนูญอีกครั้งจนมีผลบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2550

เมื่อพิจารณาอีกด้านหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางสังคมในส่วนของรากหญ้าซึ่งเป็นกำลังสำคัญของอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร นั้น การที่กลุ่มคนรากหญ้ามีความเห็นอกเห็นใจในตัวอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร นี้ เป็นเพราะที่ผ่านมามีประชาชนชาวรากหญ้าไม่เคยได้รับการดูแลเอาใจใส่หรือมีรัฐบาลใดเข้ามาแก้ปัญหาปากท้องและชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาเลย เนื่องจากรัฐบาลชุดที่ผ่านมามักใส่ใจในนโยบายเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยไม่ได้มุ่งเน้นปัญหาของเกษตรกร ฉะนั้น เมื่อรัฐบาลไทยรักไทยที่อดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร เป็นผู้นำ ได้นำเอาผลประโยชน์มาสู่รากหญ้าเช่นนี้ จึงเกิดการรวมตัวกันเพื่อประท้วงหรือต่อต้านกลุ่มคนที่พวกเขามีแนวคิดว่าเป็นผู้ที่ทำลายวีรบุรุษของพวกเขา จนเกิดขบวนการ “เสื้อแดง” และ “เสื้อเหลือง” ขึ้นมา จนยากที่ประเทศจะเกิดความปรองดองขึ้นได้ เนื่องจากมีการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายกันอย่างชัดเจน

จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทยไม่ได้มีระบบหรือแบบแผน และไม่ได้เกิดขึ้นตามกระแสของประเทศใดประเทศหนึ่ง เนื่องจากโครงสร้างทางการปกครองหรือสภาพทางสังคมและวิถีชีวิตของประชาชนมีความแตกต่างกัน การเคลื่อนไหวทางสังคมที่เป็นประเด็นปัญหาของสังคมในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิทางการเมืองมากกว่า คือนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์จลาจลทางการเมืองเมื่อเดือนพฤษภาคม 2535 (พฤษภาทมิฬ) มีการเน้นการเมืองนอกสภา โดยใช้ “การเมืองบนท้องถนน” เป็นยุทธวิธีหลัก มีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่เกิดขึ้น เช่น สมัชชาคนจน ขบวนการแรงงานที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งขบวนการเหล่านี้มุ่งเน้นการขับเคลื่อนและรวมตัวกันทางการเมืองผ่านการจัดตั้งเครือข่ายแบบหลวมๆ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2550: 155) และผลที่ตามมาจากเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ก็คือ มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 มีผลต่อการกำหนดอนาคตของสังคมไทย เช่น อำนาจในการตรวจสอบ

ภายใต้ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และองค์กรอิสระภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ รวมถึงการใช้สิทธิขอตรวจดูข้อมูลข่าวสารของทางราชการ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าประเด็นการเคลื่อนไหวทางสังคมของประเทศไทยจะมีความหลากหลาย หลาก แต่รูปแบบของการเคลื่อนไหวทางสังคมนี้จะมีความคล้ายคลึงกัน โดยเกิดจากการพฤติกรรมที่ลอกเลียนแบบกัน เช่น การบุกยึดทำเนียบรัฐบาล การชุมนุมที่ท้องสนามหลวง การชุมนุมที่ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิของฝ่ายพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย การปิดถนนหนทาง การสัญจรไปมาของประชาชนและสถานที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของเศรษฐกิจของประเทศ เช่น การปิดถนนย่านราชประสงค์ของกลุ่ม “แนวร่วมประชาธิปไตยเพื่อต่อต้านเผด็จการ” ซึ่งจากเหตุการณ์ใหญ่ๆ ทั้งสองเหตุการณ์ที่ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิซึ่งประมาณค่าความเสียหายของภาคอุตสาหกรรม เป็นจำนวนหลายร้อยล้านบาท และการปิดถนนย่านราชประสงค์จนเกิดการล้อมปราบจากฝ่ายรัฐบาลจนมีประชาชนได้รับบาดเจ็บและล้มตายเป็นจำนวนมาก และมีการเผาอาคารสถานที่ของภาคเอกชนนี้ จึงมีคำถามจากประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทั้งสองเหตุการณ์นี้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่กระทำภายใต้ขอบเขตบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหรือไม่ และสมควรหรือไม่ที่จะมีการจำกัดสิทธิเช่นว่านี้

อนึ่ง กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้การเคลื่อนไหวของสังคมไทยเกิดขึ้นอีกรูปแบบหนึ่งคือ การเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นชนชั้นกลาง มีระดับการศึกษาสูงกว่ากลุ่มรากหญ้าและเป็นคนส่วนน้อยของประเทศ แต่ถือว่ามีอิทธิพลในสังคมสูงเนื่องจากสื่อสังคมออนไลน์ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วและเป็นวงกว้าง การเคลื่อนไหวของคนกลุ่มนี้มีพื้นฐานจากแนวคิดทางการเมืองที่ต่อต้านกลุ่มอดีตนายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตร โดยที่ไม่ได้มีพื้นฐานในการต่อสู้เรื่องสิทธิขั้นพื้นฐาน สิทธิในที่กินทำกิน หรือการต่อสู้เรื่องปากท้องเลย ซึ่งจะมีความแตกต่างจากการเคลื่อนไหวชุมนุมของกลุ่มคนชั้นล่างของสังคม เช่น กลุ่มคนพิการ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้แรงงานอย่างสิ้นเชิง และการเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์เช่นนี้ ไม่มีการควบคุมการนำเสนอความคิดหรือข้อความต่างๆ ผ่านสื่อ จึงทำให้การเคลื่อนไหวของสังคมไทยมีความแตกแยกและแตกต่างทางความคิดของกลุ่มชนชั้นอย่างสิ้นเชิง ซึ่งหากไม่มีการควบคุมเช่นนี้จะทำให้สังคมไทยซึ่งมีความเปราะบางอยู่แล้วจะเกิดความแตกแยกได้ง่ายยิ่งขึ้น

การอ้างสิทธิตามกฎหมายในการเคลื่อนไหว

การเคลื่อนไหวทางสังคมในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา เป็นการเคลื่อนไหวในบริบทของวิกฤตของสิทธิตามกฎหมายที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและคนในสังคม ผู้ชุมนุมทุกฝ่ายต่างอ้างสิทธิของตนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ฝ่ายของตนในการชุมนุมทั้งสิ้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับ พ.ศ. 2550 ได้กำหนดสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการชุมนุมและการสมาคมไว้ในส่วนที่ 11 มาตรา 63 กำหนดว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ การจำกัดเสรีภาพตามมาตรานี้จะทำได้ เว้นแต่อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะ.....” มาตรา 64 กำหนดว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชนหรือหมู่คณะอื่น...” และมาตรา 65 กำหนดว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมตัวจัดตั้งเป็นพรรคการเมือง เพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนและเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์นั้นตามวิถีทางแห่งการปกครองระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข.....”

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติข้างต้น จะเห็นว่าเจตนารมณ์ของบทบัญญัติแห่งกฎหมายรัฐ ธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศที่กำหนดสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองไว้ นั้น มีเจตนารมณ์ที่จะให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในการแสดงความคิดเห็นร่วมกันภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มุ่งให้ประชาชนของประเทศมีส่วนร่วมกับผู้ปกครองประเทศ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่สอดคล้องกับบทบัญญัติในข้ออื่นๆ เช่น การกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น การให้สิทธิประชาชนในการเข้าชื่อถอดถอนนักการเมือง การให้ประชาชนใช้สิทธิตรวจสอบการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีชอบ ตลอดจนการให้ประชาชนขอตรวจข้อมูลข่าวสารของทางราชการได้ สิทธิในการชุมนุมนี้จึงเป็นหลักการสำคัญในรัฐเสรีประชาธิปไตยซึ่งเป็นไปตามหลักสากล เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights), กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งประเทศไทยเข้าเป็นภาคีเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2539 และในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) ซึ่งอนุสัญญาที่ประเทศไทยก็ได้เข้าเป็นภาคีด้วย สิทธิในการชุมนุมนี้จึงเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าการชุมนุมเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากสิทธิการชุมนุมหรือรวมตัวของปัจเจกชนนั้นเป็นวิธีการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นในรูปแบบหนึ่ง จึงได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญของนานาประเทศเป็นส่วนใหญ่

เมื่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญคือความต้องการในการมอบสิทธิเสรีภาพให้แก่ประชาชนแล้ว มีประเด็นปัญหาคือ ประชาชนในประเทศใช้สิทธิเสรีภาพของตนอย่างถูกต้องและเหมาะสมหรือไม่ หรือได้มีความพยายามในการใช้สิทธิของตนในช่องทางที่ถูกต้องหรือที่ควรจะเป็นหรือไม่ และหากไม่สำเร็จแล้วจึงค่อยเรียกร้องหรือใช้สิทธิตามที่รัฐธรรมนูญได้ให้ไว้ เช่น หากกลุ่มผู้ใช้แรงงานต้องการเรียกร้องสิทธิประโยชน์ของตนจากนายจ้าง คนกลุ่มนี้ก็ควรจะไปใช้สิทธิตามกฎหมายแรงงานหรือตามกระบวนการยุติธรรมผ่านศาลแรงงานก่อน หรือหากต้องการใช้สิทธิทางการเมืองก็ควรใช้ผ่านตัวแทนของตนก่อน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายมีข้อยกเว้นไว้ว่า “.....การจำกัดเสรีภาพตามมาตรานี้จะทำได้ เว้นแต่อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะ...” จึงเห็นได้ว่าเสรีภาพในการชุมนุมเป็นเสรีภาพแบบไม่เด็ดขาด (Non-absolute Right) รัฐจึงออกกฎหมายมาจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมได้ แต่การจำกัดสิทธิเสรีภาพนั้นต้องเป็นไปตามกฎหมายและเท่าที่จำเป็นและจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นไม่ได้ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา 29 วรรคหนึ่ง และมาตรา 63) นอกจากนี้แล้ว มาตรา 28 ยังบัญญัติอีกด้วยว่า “บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น.....” ฉะนั้น การใช้สิทธิและเสรีภาพของตนต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมอีกด้วย

จากบริบทของสังคมไทยในปัจจุบันซึ่งประชาชนมีแนวความคิดที่แตกแยกออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ สองกลุ่ม คือ กลุ่มชนชั้นกลางและกลุ่มรากหญ้า ซึ่งต่างฝ่ายต่างมีวิถีของการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน มีแนวความคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน แต่ต่างฝ่ายต่างออกมาเคลื่อนไหวและปรารถนาจะเห็นสิ่งที่ตนเองสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ ฉะนั้นในบริบทของการเคลื่อนไหวเช่นนี้ จึงเกิดปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาว่าในการเคลื่อนไหวแต่ละครั้งนี้ เกิดจากการลุกฮือของประชาชนเหมือนเช่นในต่างประเทศ หรือเกิดจากการปลุกระดมของกลุ่มคนที่เรียกว่า “แกนนำ” (Leaders) ของแต่ละกลุ่ม หรือทั้งสองประการ ซึ่งหากเป็นการลุกฮือของประชาชนแล้ว ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของประเทศไทยนับได้ว่ามีพัฒนาการที่ดี เพราะประชาชนรู้สิทธิหน้าที่พลเมืองของตน แต่หากเกิดจากการปลุกระดม หรือเกิดจากการใช้การเคลื่อนไหวเป็นเครื่องมือทางการเมืองแล้ว นับได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของไทยยังไม่มี

พัฒนาการไปในทิศทางที่ถูกต้องตามครรลองของระบบประชาธิปไตย ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ย่อมไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายรัฐธรรมนูญแน่นอน และจึงควรอย่างยิ่งที่จะมีการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการชุมนุมเคลื่อนไหวกว้างของประชาชน เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นต่อประเทศชาติและส่วนรวม

เอกสารอ้างอิง

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ และนโยบายเชิงทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย. *ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง*. หน้า 63-65. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยและพัฒนาสังคม.
- ประกาส ปันตบแต่ง. (2550). ทักษิณา-ประชานิยม: คู่มือรัฐประหารและรัฐธรรมนูญสี่เหลือง. *ฟ้าเดียวกัน*. 5(1): 155.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคณะ. (2545). *วิถีชีวิต วิถีสู้ ขบวนการประชานิยมร่วมสมัย*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรีศวิน.
- พฤทธิสถาน ชุมพล, ม.ร.ว. (2546). ความหมายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม. ใน *สิริพรรณ นกสวน และเอก ตั้งทรัพย์วัฒนา (บรรณาธิการ), คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย*. หน้า 337-339. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. <http://www.senate.go.th/web-senate/Senate/maincons.htm>
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550. http://www.onep.go.th/oneb/Group2/Law/RTN_2550.pdf
- Donatella Della Porta and Mario Diani. (1999). *Social Movement An Introduction*. MA: Blackwell.
- Escobar, Arturo. and Sonia E. Alvarez, eds. (1992). *The Making of Social Movement in Latin America: Identity Strategy, Strategy and Democracy*. CO: Westview Press.